

AUTEUR
INGE RAZENBERG

MET MEDEWERKING VAN
MARJOLIJN DISTELBRINK
BETTY NOORDHUIZEN
MAAIKE VAN KAPEL

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

September 2016

INCLUSIE BIJ BURGERINITIATIEVEN

9 HANDVATTEN OM MENSEN MET EEN MIGRANTENACHTERGROND MEER TE BETREKKEN

De participatie van migranten bij burgerinitiatieven is laag. Initiatiefnemers zijn voornamelijk een specifieke groep autochtone burgers, vaak met een hogere opleiding. En ook de deelnemers zijn vaker autochtone Nederlanders dan burgers met migrantenachtergrond. Migranten bij burgerinitiatieven betrekken gaat niet vanzelf, dat moet een expliciete doelstelling zijn. Of, zoals Riekje Hoffman van bewonersinitiatief Het Huis van Bartels in Amersfoort het verwoordt: "Iedereen bereiken kost ontielig veel inzet, tijd en uithoudingsvermogen." Deze publicatie is tot stand gekomen onder andere door gesprekken met vier cultuursensitieve burgerinitiatieven, wat resulteerde in 9 concrete handvatten voor burgerinitiatieven die bewoners van diverse culturele achtergronden willen bereiken.

Iedereen kan en wil meedoen, zo luidt de these van de participatiemaatschappij. Ondertussen wordt steeds duidelijker dat dit geen vanzelfsprekendheid is. Mensen met een migrantenachtergrond blijken minder vaak te participeren, en burgerinitiatieven, onderwerp van dit artikel, worden vaak door autochtone Nederlanders opgezet en bezocht.¹ Kennisplatform Integratie & Samenleving ging op zoek naar hoe initiatieven inclusief kunnen zijn voor burgers met een migrantenachtergrond. Daarbij definiëren we inclusie volgens twee lijnen: aan de ene kant is er sprake van inclusie als migranten zelf burgerinitiatieven starten, aan de andere kant definiëren we inclusie als de mate waarin burgerinitiatieven bewoners van verschillende herkomst bereiken, waarbij alle bewoners zich op hun plek voelen binnen het initiatief.

Burgerinitiatieven zijn niet in een mal te passen: ze bestaan in alle soorten en maten. Burgerinitiatieven (of: bewonersinitiatieven) zijn 'collectieve activiteiten van burgers die zich richten op het verbeteren van de kwaliteit van de buurt op het gebied van leefbaarheid en veiligheid'.² Voorop staat dat bewoners zelf bepalen wat ze op welke manier willen bereiken. Alhoewel de term burgerinitiatief anders impliceert, wordt het initiatief vaak mede georganiseerd en/of gefaciliteerd door overheidsinstellingen, ZZP'ers en sociaal werkers.³

Kennisplatform Integratie & Samenleving heeft voor het onderzoek vier burgerinitiatieven bekeken, die qua samenstelling of bereik cultureel divers zijn: Het Huis van Bartels in Amersfoort, Mudanthe in Apeldoorn, Oké Nu in Utrecht Overvecht en het BankjesCollectief. Wij praatten met initiatiefnemers, vrijwilligers

en deelnemers van deze initiatieven. De kracht van de burgerinitiatieven, ook van diegenen in het onderzoek, is hun diversiteit (eigenheid) en de aansluiting bij de lokale context. In ons onderzoek gingen we op zoek naar aansprekende voorbeelden tips en handvatten aan burgerinitiatieven die inclusief willen zijn, en mensen van verschillende herkomst willen betrekken. We bespreken in dit artikel ook hoe overheidsinstellingen burgers met een migrantenachtergrond kunnen faciliteren bij het opstarten van een initiatief.

INITIATIEFNEMERS ZIJN VAAK AL ACTIEF

Over het algemeen komen initiatiefnemers van burgerinitiatieven niet uit de lucht vallen. Bewoners die een initiatief starten, waren vaak al maatschappelijk actief.⁴ Dit geldt ook voor drie van de initiatiefnemers van de door ons onderzochte initiatieven: Oké Nu is opgestart door (voormalig) sociaal werkers die een groot netwerk hebben in de wijk, de twee oprichters van het BankjesCollectief hebben ervaring met opzetten van sociale organisaties en de Riekje Hoffman, initiatiefneemster van Het Huis van Bartels zat in een bewonerscommissie. "Je hebt ons als usual suspects nodig", zegt zij hierover. Cathelijn de Reede van het BankjesCollectief vult aan dat je bepaalde vaardigheden moet hebben: "Je moet alles zelf doen. Een projectplan schrijven, je begroting opstelling, sponsors binnenhalen, fondsen aanschrijven." Ook uit de literatuur blijkt dat vaardigheden, voornamelijk bureaucratische, cruciaal zijn.⁵

Dit laatste is mogelijk de reden dat in de praktijk initiatiefnemers vaak hoopopgeleide, werkende, autochtone burgers zijn.⁶ Migranten starten minder vaak een initiatief. Zij kennen de wegen minder en beschikken minder over de benodigde vaardigheden. Terwijl er gemakkelijker een diverse groep wordt bereikt als de initiatiefnemer(s) (ook) niet-Nederlands zijn. Dat blijkt uit

1 Engbersen, G., Snel, E. & 't Hart, M. (2015). *Mattheüs in de buurt: over burgerparticipatie en ongelijkheid in steden*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam / Erasmus Centre for Citizenship, Migration and the City (CIMIC). & Van Houwelingen, P., Boele, A. & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

2 Denters, B., Tonkens, E., Verhoeven, I. & Bakker, J. (2013). *Burgers maken hun buurt*. Den Haag: Platform 31.

3 Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2015). Graag meer empirische en minder eufore kijk op burgerinitiatieven. Utrecht: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*. 17-01-2015.

4 Denters, B., Tonkens, E., Verhoeven, I. & Bakker, J. (2013). *Burgers maken hun buurt*. Den Haag: Platform 31.

5 Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt: een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Universiteit van Amsterdam/NICIS.

6 Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt: een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Universiteit van Amsterdam/NICIS.

literatuur⁷, maar ook uit ervaringen van geïnterviewden in het onderzoek. Zo richtte de uit Liberia gevluchte Charles Dickson Mudanthe op, een burgerinitiatief voor muziek, dans en theater waar vrijwilligers uit allerlei landen en culturen werken. De diversiteit bij de initiatiefnemers heeft als voordeel, aldus Charles, dat iedereen zich kan herkennen in het initiatief en dat taalbarrières makkelijk overbrugd kunnen worden. Ook Roberta Haki Della Rovere van Oké Nu, afkomstig uit Italië, merkt dat het belangrijk is om de taalbarrière tussen initiatiefnemers en bewoners te slechten, maar ook om culturele verschillen te overbruggen: "Omdat ik zelf ook buitenlandse ben, hebben de bewoners meer vertrouwen."

FACILITEER INITIATIEVEN VAN MIGRANTEN

Er is veel geschreven over wat de overheid kan doen om opstartende burgerinitiatieven te faciliteren. Voor migrantengroepen geldt dat laagdrempelig, persoonlijk, mondeling contact en zichtbaarheid van professionals in de wijk belangrijk zijn om vertrouwen op te bouwen.⁵ Veel migranten hebben behoefte aan iemand die hen (professioneel) ondersteunt bij de eerste stap en het vervolg. Daarbij – zo geeft onderzoek van het ACB Kenniscentrum aan – is het wel belangrijk rekening te houden met de (on)mogelijkheden en specifieke aandachtspunten die burgers met een migrantenachtergrond hebben.⁵ Hoewel dat voor iedereen geldt, wordt zeker voor migranten al heel wat gewonnen door zoveel mogelijk bureaucratische hobbels en ingewikkelde procedures weg te nemen.⁸ Beschikbare sociaal werkers kunnen daarnaast helpen om ook minder mondige burgers te betrekken en een toegekende ruimte kan een startend klein initiatief al hard op weg helpen.⁹

LAAGDREMPELIGHEID TROEF BIJ BEREIKEN DIVERSE BEWONERS

Heterogeniteit bij initiatiefnemers van burgerinitiatieven is een belangrijke vorm van inclusie. Nog belangrijker is de vraag of alle bewoners bereikt worden met het initiatief, en wat burgerinitiatieven zelf kunnen doen om hiervoor te zorgen. Wij vroegen de vier burgerinitiatieven naar de succesfactoren voor inclusie; hoe kan je alle buurtbewoners bereiken? Sleutelwoord blijkt laagdrempeligheid. Als eerste: niet te moeilijk doen, niet te formeel. Dus geen verplichting tot het aanmelden voor activiteiten, activiteiten gratis aanbieden, maar ook eenieder laten deelnemen op de manier die bij hem of haar past. Voor Het Huis van Bartels betekent dat oog hebben voor ieders behoeften en mogelijkheden, en alle buurtbewoners laten doen waar ze goed in zijn en wat ze graag doen. Bestuurslid Paul Liklikuwata: "Die laagdrempeligheid betekent dat je mag zitten waar je wil zitten, staan waar je wil staan, doen wat je wilt doen." Initiatiefneemster Riekje Hoffman vult aan: "Als mensen iets willen doen, probeer dan datgene te raken waar ze van opfleuren. Als iemand wil snoeien, zeg dan niet dat ze in de tuin moeten spitten."

Om buurtbewoners die minder snel deelnemen te bereiken, is ook outreachend werken belangrijk. Er op uit gaan om bewoners te vinden die mee willen doen, verlaagt de drempel. Roberta Haki Della Rovere, initiatiefneemster van Oké Nu legt uit: "Blijf niet achter je bureau zitten, ga de straat op. Bel aan, ga naar de mensen toe." Informele contacten, mensen op straat aanspreken, op markten staan, bij buurthuizen langsgaan, aanbellen. Roberta: "Iedereen kan een brief in de brievenbus doen maar dat werkt niet. Je moet echt met de mensen gaan zitten. De taalbarrière wordt vaak vergeten." Ook uit de literatuur blijkt dat gevraagd worden een belangrijke pull-factor is. Migranten hebben onder andere vanwege hun beperkte netwerk minder kans gevraagd te worden. Daarnaast speelt onbekendheid met het (bestaan van) het initiatief een rol.¹⁰ Het BankjesCollectief heeft een heel creatieve manier gevonden om die onbekendheid te vermijden; door plaats te nemen in de publieke ruimte, komen alle buurtbewoners langs. Een praatje is dan zo gemaakt. Initiatiefnemer Jesse Jorg: "We gaan heel erg uit van het bestaande, wat kennen mensen al. Je hoeft niet af te weten van het BankjesCollectief. Je hoeft alleen maar langs te lopen. Lang niet iedereen blijft hangen, maar iedereen die langskomt, lacht."

7 Uitermark, J. (2014). *Verlangen naar Wikitopia*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam. (Oratie uitgesproken op 10 januari 2014 bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Samenlevingsopbouw) & Tonkens, E. (2014). Misverstanden over de participatiesamenleving. Utrecht: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*. 24-07-2014.

8 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012). *Vertrouwen in burgers*. WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam & Tonkens, E.H. & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief Burgerschap.

9 Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2015). *Graag meer empirische en minder eufore kijk op burgerinitiatieven*. Utrecht: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*. 17-01-2015.

10 De Gruijter, M., Boonstra, N., Pels, T. & Distelbrink, M. (2007). *Allochtone vrouwen doen mee! Eerste generatie allochtone vrouwen in Rotterdam en hun perspectief op activering*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Ook vraaggestuurd werken is een drempelverlager, aldus de mensen die wij spraken. Welke behoeften leven er in de wijk en hoe kan je daar als initiatief op inspelen. Dat zijn belangrijke uitgangspunten voor inclusie. Het lijkt gesneden koek, maar dat is het niet altijd ondervond de initiatiefneemster van Oké Nu: *"Door met mensen te praten, kom je dingen te weten en kan je je aanbod afstemmen. Wij werken altijd vraaggestuurd. Dat is een verschil met welzijnsactiviteiten, waar erg aanbodgericht gewerkt wordt. 'We zetten een bingo neer!' Maar wie heeft daarom gevraagd?"* Bij Oké Nu kunnen bewoners aangeven wat zij willen doen en dan onderzoekt Oké Nu of het te realiseren is. Moet er bijvoorbeeld een fonds aangeschreven worden om materialen te bekostigen? Ook uit onderzoek blijkt dat een succesfactor is om bewoners vanaf het begin te betrekken en samen initiatieven te bedenken.¹¹

ZOEK DE SAMENWERKING OP

Willen burgerinitiatieven iedereen (kunnen) aanspreken, dan moeten ze samenwerking zoeken. Bijvoorbeeld met sleutelfiguren van diverse herkomstgroepen in een wijk. Zij staan dicht bij de bewoners en spreken letterlijk en figuurlijk dezelfde taal. Het BankjesCollectief werkt in aandachtsbuurten in Amsterdam met sleutelfiguren om de diverse bewoners te kunnen bereiken. Ook samenwerking met scholen werkt goed, aldus Paul Liklikuwata, bestuurslid bij Het Huis van Bartels: *"Een van de weinige overlappingengebieden tussen mensen van verschillende herkomst is het primair onderwijs. Er zijn veel gemengde scholen in de wijk en daar gaan allochtone en autochtone kinderen met elkaar om. Via de school en de kinderen kan je ook de ouders bereiken."* Ook bij Oké Nu merken ze dat ouders via hun kinderen te bereiken zijn. Toen Oké Nu een bootcamp voor kinderen organiseerde, werden hun Marokkaanse moeders enthousiast en vroegen aan het initiatief of ze ook een bootcamp voor hen wilden organiseren.

Een andere factor die een rol speelt bij het betrekken van mensen met een migrantenachtergrond is het type activiteit. De buurtinitiatieven merken dat bepaalde activiteiten, zoals muziek, eten en handwerken, verbindend kunnen werken en taalverschillen kunnen overbruggen of omzeilen. "Muziek verbindt. Daarmee kun je ook communiceren, een leuke middag hebben zonder te hoeven praten", aldus een vrijwilliger bij Mudanthe. Uit onderzoek onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen bleek dat de vrouwen graag via vrijwilligerswerk iets

willen doen voor andere vrouwen of kinderen. En dan voornamelijk activiteiten op/rond school.¹² Ook het organiseren van activiteiten op een bekende, vertrouwde plek blijkt een succesfactor om migranten te bereiken.¹³ Het Huis van Bartels zet in op het creëren van een groene, prettige plek in de natuur waar mensen graag komen.

Daarnaast is het belangrijk om te blijven investeren, ook als je mensen eenmaal binnen hebt. Want er is een verschil tussen diversiteit (aanwezigheid mensen van verschillende herkomst) en inclusie (mensen van verschillende herkomst voelen zich thuis en gaan met elkaar om). Soms is er een extra inspanning voor nodig om die inclusie te bereiken en te zorgen dat iedereen betrokken is en blijft. Zo heeft Het Huis van Bartels de ervaring dat kinderen van niet-westerse ouders sneller stoppen met de activiteiten, aldus vrijwilliger Driëtte (muzieklessen): *"Dit komt omdat de ouders zeggen 'ik wil mijn kind niet pushen, ik wil niks opdringen. Terwijl wij uit ervaring weten dat er voor elk kind een dieptepunt komt, maar daar moet je doorheen, en kinderen komen er blijer uit.'" Omdat Driëtte dit weet, besteedt ze extra aandacht aan het betrekken van deze ouders en het positief motiveren van hun kinderen. Ook belangrijk: het zorgvuldig opgebouwde vertrouwen borgen. Roberta van bewonersinitiatief Oké Nu licht toe: "Als je eenmaal het vertrouwen hebt opgebouwd, moet je heel zorgvuldig te werk gaan om dit ook te behouden. Eén misstap en je zorgvuldig opgebouwde vertrouwen is weg." Ook de andere initiatieven ervaren dit en geven als tip om langzaam, stapje voor stapje te werk te gaan.*

Tot slot heeft Mudanthe nog een tip voor allen die echt inclusief willen zijn: heb een open houding, behandel iedereen met respect, juist diegenen die zelf niet inclusief handelen. Als voorbeeld noemt initiatiefnemer Charles Dickson dat op een van de nieuwjaarsrecepties van Mudanthe een groepje extreemrechtse jongeren uit de buurt langskwam. Alhoewel de jongeren negatief waren over Mudanthe werden ze met respect ontvangen. Inmiddels maken ze muziek bij Mudanthe en hebben ze leuk contact met jongeren uit allerlei culturen. Deze verbindingen leggen, is een belangrijk doel van Mudanthe, aldus Charles: *"Als men elkaar ontmoet, is er ook meer begrip voor elkaar. Als*

11 Hemmes, W., Jamari, R. & Neerbos, T. van (2009). *Allochtonen, burgerinitiatieven en participatie*. Amsterdam: ACB Kenniscentrum.

12 De Gruijter, M., Boonstra, N., Pels, T. & Distelbrink, M. (2007). *Allochtonen vrouwen doen mee! Eerste generatie allochtone vrouwen in Rotterdam en hun perspectief op activering*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

13 Hemmes, W., Jamari, R. & Neerbos, T. van (2009). *Allochtonen, burgerinitiatieven en participatie*. Amsterdam: ACB Kenniscentrum.

je elkaar kent, houd je ook makkelijker rekening met elkaar. Dat kan veel problemen voorkomen."

HARD WERKEN

Voldoende succesfactoren dus, maar een waarschuwing is op zijn plek. Inclusie bereiken gaat niet vanzelf, het is hard werken. Wat de burgerinitiatieven ons leren, is dat er de wil moet zijn om te verbinden en om een diverse groep buurtbewoners aan te spreken, opdat er bewust aan gewerkt kan worden. Eerder onderzoek¹⁴ vond al dat als verbinden niet vooraf als prioriteit gesteld wordt, men er niet uit zichzelf aan begint. De initiatieven die wij spraken, doen hun best om inclusief te zijn, maar ook zij zijn er nog niet. Echt inclusief zijn vergt uithoudingsvermogen en een actieve houding. Niet afwachten wie er op komt dagen, maar proactief zijn door deuren langs te gaan, op markten te staan, samenwerking te zoeken met sleutelfiguren en lokale organisaties. Ook heel belangrijk: zorgen voor een open sfeer waar iedereen zich welkom voelt, zodat er niet alleen sprake is van een diverse groep mensen, maar dat er ook sprake is van inclusie in de zin dat iedereen zich thuis voelt bij het initiatief en de bewoners goed met elkaar omgaan. Ook overheidsinstellingen kunnen bijdragen aan inclusie door migranten meer te ondersteunen om zelf initiatieven op te starten, zo hebben wij betoogd. Kortom: inclusie in burgerinitiatieven gaat niet vanzelf. Voor burgerinitiatieven die de diverse buurtbewoners willen bereiken, stelden wij 9 handvatten op.

9 HANDVATTEN VOOR BURGERINITIATIEVEN DIE BEWONERS VAN DIVERSE CULTURELE EN ETNISCHE ACHTERGRONDEN WILLEN BEREIKEN:

1. Ga de straat op! Benader mensen via informeel, persoonlijk contact. Spreek mensen aan, ga bij ze langs.
2. Organiseer laagdrempelige activiteiten: goedkoop/gratis en zonder verplichte aanmelding.
3. Activiteiten, zoals handwerken, muziek maken en eten verbinden en doorbreken de taalbarrière.
4. Werk samen met sleutelfiguren (en lokale organisaties) in de wijk die de bewoners kennen en dezelfde taal spreken.
5. Werk vraaggestuurd; stem je activiteiten af op de behoeften van de verschillende groepen in de wijk.
6. Zet van begin af aan de norm dat iedereen welkom is en houd dit vast. Sta open voor iedereen, ook voor mensen die anders zijn of andere opvattingen hebben.
7. Werk samen met scholen, zo bereik je niet alleen kinderen maar ook hun ouders.
8. Start klein, ga voor kleine successen. Zorg dat je opgebouwd vertrouwen niet verspeelt en bouw dan langzaam je netwerk uit.
9. Lever maatwerk, bij iedereen, en laat mensen in hun waarde. Zorg dat mensen kunnen doen wat ze graag willen doen en goed kunnen.

---

¹⁴ Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt: een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/NICIS.

OVER HET ONDERZOEK

Voor dit project brachten wij vier burgerinitiatieven in kaart, die ernaar streven alle bewoners met elkaar in contact te brengen en te verbinden. De beschrijvingen van deze vier initiatieven vindt u [hier](#). De bevindingen brengt Movisie, samenwerkingspartner binnen Kennisplatform Integratie & Samenleving, in de praktijk met een workshop en een werkatelier. Daarnaast organiseert Movisie eind 2016 een landelijke bijeenkomst, geïnitieerd door een burgerinitiatief, om aan de slag te gaan met inclusiviteit bij burgerinitiatieven.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid
Auteurs: I. Razenberg, MSc
Met medewerking van: Dr. M.J. Distelbrink
Ir. E.P.L.G. Noordhuizen
M. van Kapel, MSc
Ontwerp: Design Effects
Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving
P/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-764-4

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

